

FORTEPIANO ANSAMBLI SINFIDA O'QUVCHLAR BILAN ISHLASH JARAYONIGA OID USLUBIY TAVSIYALAR

To'raqulova Marjona Rustam qizi

Qarshi ixtisoslashtirilgan san'at maktabi

Torli, puflama va zarbli cholg'ular bo'limi o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7954057>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Fortepiano ansambli sinfida o'quvchlar bilan ishlash jarayoniga oid uslubiy tavsiyalarga alohida to'xtalib o'tilgan. Maqola davomida mavzu doirasidagi asosli fikr va mulohazalar keltirib o'tilgan. Maqola so'nggida xulosa va takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchlar bilan ishlash, uslubiy tavsiyalar, fortepiano ansambli.

METHODICAL RECOMMENDATIONS ON THE PROCESS OF WORKING WITH STUDENTS IN THE PIANO ENSEMBLE CLASS

Abstract. This article focuses on methodological recommendations regarding the process of working with students in the piano ensemble class. Reasonable opinions and comments within the scope of the topic are cited throughout the article. Conclusions and suggestions are given at the end of the article.

Key words: work with students, methodological recommendations, piano ensemble.

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРОЦЕССУ РАБОТЫ СО СТУДЕНТАМИ В КЛАССЕ ФОРТЕПИАННОГО АНСАМБЛЯ.

Аннотация. В данной статье рассмотрены методические рекомендации, касающиеся процесса работы со студентами в классе «Фортепианный ансамбль». Обоснованные мнения и комментарии в рамках темы цитируются на протяжении всей статьи. Выводы и предложения даны в конце статьи.

Ключевые слова: работа со студентами, методические рекомендации, фортепианный ансамбль.

Fortepiano ansambli janri qadim davrlarda Evropada mavjud bo'lgan. Mazkur janr XVIII asming ikkinchi yarmiga kelib rivojlana boshladi va ulkan mashhurlikka erishib, musiqiy hayotning ajralmas qismiga aylandi. Tabiiyki, bu janr boy va xilma-xil musiqiy adabiyotning ham vujudga kelishiga sabab bo'ldi. To'rt qo'l bo'lib ijro etish uchun mo'ljallangan asarlarni yaratishga XIX asming deyarli barcha kompozitorlari alohida hissa qo'shganlar. XX asrga kelib ushbu janr yanada taraqqiy etib bordi., Shu o'rinda savol tug'iladi. Fortepiano duetining shu qadar tez gullabyashnashining sababi nimada bo'lishi mumkin? Awalambor, bu janr tenghuquqlik imkoniyatlarini yaratadi, uy sharoitida musiqa ijro etish an'alarini keng targ'ib etadi. Bundan tashqari, XVIII asming oxiri va XIX asr boshlarida yaratilgan to'rt qo'llik asarlar pianistik mahorati o'rta darajada bo'lgan ijrochilar uchun mo'ljallangan bo'lib, aksariyat havaskorlar uchun qo'l kelardi. Pedagogik amaliyotda ham bu asarlardan muvaffaqiyatli foydalanilgan. To'rt qo'llik ijro katta va kichik yoshdagi ijrochilarda ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirar edi. Fortepiano duetini janrining mashhur bo'lishiga yana bir sabab shundaki, to'rt qo'llik ijro orkestr effektlarini ifodalay olishga imkon yaratdi. XVIII asming oxiri va XIX asr boshida vujudga kelgan orkestr asarlarining to'rt qo'llik talqini fortepiano duetining musiqiy-ma'rifiy vazifasini belgilab berdi. Tez orada opera, simfonik, kamer-ansambl asarlari o'zining to'rt qo'llik talqini bilan birgalikda

chop etila boshladi va bu hoi an'ana tarziga kirib qoldi. Shunday qilib, XIX asrda tinglovchilar turli xildagi janrlar bilan aynan shu tarzda tanisha boshlaganlar. Qanchadan-qancha buyuk asarlar to'rt qo'llik talqin bois mashhurlikni q'lga kiritdi. Musiqiy ta'lim jarayonida barcha musiqachilar fortepiano sinfl (umumiy va maxsus)dan o'tadilar. To'rt qo'llik ijro ansambli esa o'quv muassasasida ham, uy sharoitida ham qo'l keladigan janr bo'lib, uning musiqaqi san'atidagi o'mi beqiyosdir. Hamkorlikda ijro etish san'atini o'rganishni fortepiano ansambli sinfidagi mashg'ulotlardan boshlash maqsadga muvofiqdir. Hamkorlikdagi ijroning boshqa shakllaridan farqli o'laroq, fortepiano dueti bir xil mutaxassislikka oid ijrochilarni o'zida birlashtiradi. Bu esa ular orasidagi o'zaro usaro uyg'unlikni ta'minlaydi. Ushbu janr ko'p yillik tarixga ega.

Fortepianoda to'rt qo'l bo'lib ijro etish shaklidan barcha davrlarda foydalanib kelingan bo'lib, sozandalar o'z ijro mahoratlarining deyarli hamma bosqichlarida ushbu faoliyat bilan shug'ullangan. Bu holat bugungi kunda ham kuzatiladi. Shu o'rinda savol tug'iladi. Ansambli ijrosining foydasi nimada? Qaysi sabablariga ko'ra u o'quvchining umummusiqiy rivojiga turtki bera oladi? Ansambli ijrosi musiqiy adabiyot bilan keng va har tomonlama tanishuv uchun eng yaxshi imkoniyatlarni yaratadi. Bunda musiqachi turli badiiy uslub va tarixiy davrlarga oid asarlarni o'rganadi. Shuningdek, ijrochi fortepiano uchun yozilgan asarlardan tashqari, opera, simfonik, kamer-cholg'u hamda vokal asarlarning klavirlari bilan ham tanishishga muvaffaq bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, ansambli ijrosi - musiqiy tasavvurning doimiy yangilanib turishi, boy va turli xarakterdagi musiqiy axborotning oqib kelishini ta'minlaydigan faoliyat turidir. U yangi va turli-tuman tasavvurning kirib kelishini ta'minlab, musiqaga nisbatan "musiqiy salohiyatning markazi va hissiy munosabat"ning taraqqiy etishiga omil bo'lib xizmat qiladi. Tinglash natijasida qo'lga kiritilgan ko'plab yorqin tasavvurlarning jamlanishi badiiy xayolning rivojlanishiga turtki beradi. Hissiy to'lqinlanishning avjida musiqiy-aqliy harakatning umumiy ko'tarilishi yuzaga keladi. Ansambli ijrosi o'quvchidagi boshqa xususiyatlarning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Jumladan: musiqiy eshitish qobiliyati, ritmik hissiyot, xotira, harakat ko'nikmalari. Ushbu xususiyatlarning rivojlanishi musiqiy faoliyatning boshqa turlarida ham asqotadi. Bular - musiqa tinglash, musiqiy-nazariy fanlarni o'rganish, musiqiy materialni mustaqil ravishda tanlash kabilarda namoyon bo'ladi. Ohang tasavvurining shakllanishi - o'quvchining eshitish qobiliyatini tarbiyalashning birinchi bosqichidir. Garmonik eshitish qobiliyatini

rivojlantiruvchi eng kuchli vosita - turli kuylarga garmonik joʻrlik qilishdir. Bunda garmonik joʻrlik ustoz tomonidan amalga oshiriladi. Bu esa oʻquvchiga ilk qadamdanoq koʻp ovozi musiqaning ijrosida qatnashish imkoniyatini beradi. Garmonik eshitish qobiliyatining rivoji melodik eshitish qobiliyatining rivoji bilan bir xil olib boriladi. Soʻnggi yillarda yuzaga kelayotgan musiqiy tarbiyaviy ishlar natijasida kichik yoshdagi oʻquvchilarning qulogʻini murakkab garmonik tuzilmalarga oʻrgatish misollarini ham koʻrish mumkin. Polifonik eshitish qobiliyatini rivojlantirish - musiqiy tarbiyaning eng murakkab qismlaridan biridir. Zero, yosh oʻquvchi polifonik asarlarni ijro etish, bir vaqtning oʻzida bir necha melodik yoʻllarni tinglash koʻnikmasiga ega emas. Bunda ansambl ijrosi chogʻida polifonik asarning ovozlarni juft-juft qilib chalish tavsiya etiladi. Shu tahlit, ansambl ijrosi ilk mashgʻulotlardan polifoniyani tinglash, uning tarkibiy qismlariga quloq solish, ohangning alohida qurilmalarini yorqinroq ifodalash koʻnikmasini beradi. Musiqiy eshitish qobiliyati tembr va dinamikaga koʻra tembrdinamik eshitish deb ataladi. Ushbu eshitish qobiliyati musiqiy amaliyotning barcha turlarida, shuningdek, musiqiy ijrochilikda muhim oʻrin tutadi. Ansambl ijrosi oʻzining boy musiqiy matosi hisobiga tembrdinamik eshitish qobiliyatini rivojlantiruvchi keng imkoniyatlarga ega. Ustoz bilan bir qatorda shogird ham turli xil tembr va dinamik boʻyoqlarni, shtrix effektlarini izlab, orkestrning alohida guruhlariga xos yangrash xususiyatlarini, ohangdor tutti xususiyatlarini ifodalashga harakat qiladi. Ansambl ijrosi ritmik his etish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Ritm - musiqaning markaziy unsurlaridan biridir. Ritm hissining shakllanishi - musiqiy pedagogikaning muhim vazifalaridandir. Musiqadagi ritm - nafaqat vaqt-oʻlchovli, balki, hissiy-ifodaviy, obrazli-sheʻriy, badiiy-mazmunli kategoriyadir. Ritm hissi uchta asosiy tuzilmaviy unsurdan tashkil topadi: surʼat, aktsent va choʻzimlar munosabati. Bularning barchasi ritmik koʻnikmani tashkil etadi. Ilk qadamlardan oʻquvchi bir xil choʻzimlarning ravon ketmaketligini ifodalay olishi - muhim koʻnikmalardan biridir. Zero, ravon harakat hissining rivojlanishi ansamblidagi ijrochilardan har birining musiqiy tarbiyasiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Ustoz bilan hamkorlikda ijro etish chogʻida oʻquvchi muayyan metr-ritmik ravishda chegaralanadi. Ritmni ushlab turish zarurati turli ritmik tasvirlarning tabiiy ravishda oʻzlashtirilishini taʼminlaydi. Ansambl ijrosi musiqiy-ijrochilik qobiliyatining muhim ajralmas tarkibiy qismlaridan boʻlmish xotiraga ham katta taʼsir koʻrsatadi. Ansambl ijrosi asami yod olish xususiyatiga egadir. Yakka ijro chogʻida oʻquvchi asami ahamiyatsiz ravishda mexanik mashq sifatida yodlab olsa, ansambl ijrosi chogʻida esa maskur jarayon tubdan oʻzgaradi.

Ansambl ijrochisining xotirasi yanada tez shakllanadi. Musiqiy asami chuqur anglash, uning obrazli-sheʻriy mantiqi, shakl xususiyatlarini tushunib olish - musiqani muvaffaqiyatli ravishda badiiy barkamol qilib yod olishning asosiy shartidir. Ansamblida yoddan chalish asami mexanik ravishda yod olishda emas, balki, tahliliy-mantiqiy, aqliy xotiraning rivojlanishiga yoʻl ochib beradi. Ansamblni oʻrganishdan awal hamkorlar asarning shaklini tushunib olishi, soʻngra esa tarkibiy qismlar ustida ularni bir-biridan farqlagan holda ishlashni boshlashi kerak. Keyingi ish jarayoni frazirovka, dinamika ustida boradi. Yuqorida taʼkidlanganlarni anglab etish awalambor ikkinchi partiya ijrochisi uchun oʻta muhim hisoblanadi. Zero, uning partiyasi akkordli mato yoki arpedjio holatida ifodalangan boʻlishi mumkin. Bu holda, u birinchi partiyaning materialini bilmay turib, asami oʻzi uchun aqliy ravishda tuzib ola olmaydi. Ikkinchi partiya ijrochisi, ayniqsa, garmonik tahlilga eʼtibor qaratishi lozim. Shunga qarab, u asarning umumiy

musiqiy matosini xayolan tinglay olishga o'rganishi kerak. Bu esa ichki tinglash tasawuriga asoslanadi.

Ansambl ijrosi o'quvchining harakat-motor xususiyatlarini ham rivojlantiradi. Ansambl ijrosining yoqimlilik bo'is ilk bosqichda ijro apparatining shakllanishi nisbatan oson kechadi. Bunda o'quvchilar ohang hosil qilishning asosiy usullarini tabiiy yo'l bilan o'zlashtiradilar va musiqiy matoning turli xillari bilan tanishadilar. Bir qarashda, ansamblda ijro etish ko'nikmasi an'anaviy ravishda yuz beradi: tovushqatomi asta-sekin egallash, yangi-yangi ritmlarni o'zlashtirish va b. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, ansambl ijrosida o'quvchining rivoji yanada tezroq yuz beradi va ko'nikmalar ham tezroq mustahkamlanadi. Notadan o'qish - o'quvchining yangi musiqiy material bilan mustaqil tanishish ko'nikmasi bo'lib, keyingi ish jarayonini mazmun va quvonch bilan to'ldiradi. Yangi asar bilan ilk tanishuv o'quvchida qiziqish uyg'otishi katta ahamiyatga ega. Buning uchun notadan o'qish ko'nikmasini yanada rivojlantirish zarur. Shunga ko'ra, e'tiboming uzoq vaqt jam bo'lishiga erishish va ijrodan ancha oldinda ketayotgan matnni uzluksiz ravon egallash ko'nikmasini qo'lga kiritish zarur. Boshlang'ich bosqichning o'zidayoq engil p'esalami to'rt qo'l bo'lib (ustoz yoki boshqa o'quvchi bilan) chalish tavsiya etiladi. Murakkabroq pyesalarga avvalgi materialni mustahkamlagandan so'nggina o'tish kerak bo'ladi. Materialning murakkablashuvi asta-sekin, o'quvchiga bilinmaydigan holda yuz berishi zarur. Notadan o'qish chog'ida hamkorlik uchun bir xil yoshdagi va bir xil tayyorgarlik darajasidagi bolalar tanlanadi. Bunday holda, o'quvchilar orasida norasmiy musobaqalashuv yuzaga kelib, ijroga nisbatan e'tiboming yanada oshishi kuzatiladi. Bunda o'quvchilarning e'tiborini asami yaxlit anglashga qaratish lozim bo'ladi. Ansamblda notadan o'qish chog'ida asaming murakkab joylarida o'quvchini to'xtatish mumkin emas. Chunki, bu holat hamkor bilan bog'liqlikning buzilishiga olib keladi. Qolaversa, ijro vaqtida tez-tez to'xtash notadan o'qish quvonchini buzadi. Shuning uchun ham ish jarayonida nisbatan oson bo'lgan musiqiy material tanlansa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Birinchi o'quvchining to'xtagan paytida ikkinchi o'quvchi ijroni to'xtatmasligi talab etiladi. Bu esa, birinchi o'quvchini o'zini yo'qotmay ijroga yana qo'shib ketishiga imkon beradi. Ansambl ijrosiga tegishli aksariyat to'plamlarda ko'p qirrali repertuaming keltirilganini ko'rish mumkin. Ammo ularda uslubiy yo'naltirilganlik ko'zga tashlanmaydi hamda o'quvchi bilan ishlashning o'quv-tarbiyaviy imkoniyatlari ochib berilmaydi.

Musiqiy materialni tanlashda asosiy omillarga asoslangan prinsiplar quyidagicha:

- Estetik - zamonaviy g'oyaviy-estetik ahamiyatga ega bo'lgan asarlarni tanlashni taqozo etadi. Bunda musiqiy madaniyatda qaror topgan janr va uslub xilma-xilligi aks etadi;

- Ruhiy - o'quvchi larning hayotiy va musiqiy tajribasiga mos keladigan mazmundagi asarlarni tanlash. Shu bilan birga, o'quvchilarning keyingi rivojini taqozo etadigan asarlar tanlanishi kerak bo'ladi;

- Musiqiy-pedagogik - dastuming tematik mazmuniga tegishli asarlarni tanlashni taqozo etadi.

Bolalar mavzusidagi asarlar, shuningdek, ijro apparatining xususiyatini ko'zlagan holda tanlangan asarlar. Ushbu o'rinda bolalar ruhiyati haqida ham to'xtalib o'tish joizdir. Bu borada ustoz zimmasiga bolani musiqa orqali tarbiyalashdek ulkan mas'uliyat yuklatiladi. Bu esa o'quvchi shaxsining chuqur psixologik tahlili, uning takrorlanmas individualligini aniq lash orqali erishiladi. Repertuar tanlashda nafaqat pianistik va musiqiy vazifalar, balki, bolaning xarakter qirralari ham ya'ni: uning aqli, artistizmi, temperamenti, qalb qirralari, qiziqishlari hisobga olinishi

zarur. Zero, ushbu xususiyatlarda shaxsning qalb kechinmalari, sirli umidlari aks etadi. Agar kamharakatli bolaga hissiy va harakatchan asar berilsa, bunda muvaffaqiyatga erishish qiyin boiadi. Ammo bunday asami albatta chalib ko‘rish kerak. Harakatchan bolaga esa, chuqur mazmundor va falsafiy asarlami berib chaldirish foydalidir. Repertuar tanlash vaqtida ustoz o‘quvchining xohish-istagini, uning munosabati va fikrini inobatga olishi zarur. Aslida yangi repertuar tanlanishiga bolalar hech qachon qarshi boiishmaydi. Shunday qilib, ansambl sinfidagi repertuar tanlash imkoniyati qator pedagogik hamkorlik prinsiplarini shakllantiradi: ilgarilash, erkin tanlash, majburiyatsiz o‘qitish. Bunday shakl esa o‘quvchining har tomonlama rivojiga qaratilgan erkin repertuar siyosatini taqozo etadi.

REFERENCES

1. Atton Kriss “Muxlislar nutqi shovqinli musiqaning janr sifatida qurilishi” Ommabop musiqa tadqiqotlar ijurnali, T.: 2011.
2. Olbrayt Doniyor. “Modernizm va musiqa: Manba antalogiyasi”. Chikago, “Chikago universiteti matbuoti”, T.:2004
3. F.N.Xalilov. "Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini cholg'u-ijrochilik tayyorlashning didaktik asoslari" Diss avtoreferati pedagogika fanlari doktori. T.: 2006.
4. Kiyamov N.S. "Musiqiy madaniyat tarbiyasini o'rganishga yo'naltirilgan nazariy tadqiqotlarni olib borish xususida". "Sharq" nashriyoti. T.: 2009.